

Exemplarisch onderwijs en catechese

Over het onthullen van een geheim

Exemplarisch onderwijs lijkt twee punten van de 'driestar' te raken: school en kerk. Het eerste is niet vreemd, het tweede bewijst Fieke Bijnagte. Voor haar studie onderwijspedagogiek deed ze onderzoek naar de mogelijkheden van exemplarisch onderwijs binnen de catechese. 'Gaan we niet te snel voorbij aan de geweldige mogelijkheden die de dagelijkse werkelijkheid biedt om belangstelling te wekken voor God?'

Catechese in een crisis?

De Waarheidsvriend van 10 oktober 2002 luidde de noodklok voor de catechese. In een alarmerend artikel signaleerde prof. dr. W. Verboom een crisis die zich uit in allerlei verschijnselen, zoals ordeproblematiek, zwakke didactische werkvormen, geringe betrokkenheid van de catechisanten, geringe bereidheid om te leren, geringe betrokkenheid van ouders en ouderen in de gemeente en weinig alertheid op deze ontwikkelingen bij het beleidskader in de gemeenten. Als christen en student onderwijspedagogiek las ik het artikel met belangstelling. Binnen de catechese ligt mijns inziens een belangrijke taak voor christelijke onderwijspedagogen.

Vervolgens vertelde iemand mij over het intrigerende concept exemplarisch onderwijs en nog weer een poosje later ging ik stage lopen bij het Centrum voor Catechese. Daar stelde men de vraag of er mogelijkere vormen te ontwikkelen zijn die het catechetisch leren meer integreren in de leefwereld en de vragen die opkomen uit de dagelijkse werkelijkheid. Hiermee begon een proces zoals exemplarisch onderwijs het bedoelt: er ging van alles gisten en reageren en ik werd meegezogen in een denkproces. In dit proces stond de volgende vraag centraal: hoe kunnen kennisverwerving van de Bijbel en de daaruit voortvloeiende geloofsleer van de kerk én de catechisant als uniek individu met een eigen leef- en belevingswereld binnen de catechese beide de aandacht krijgen die zij verdienen?

Dit artikel is een verkorte weergave van de bevindingen uit mijn onderzoek.

'Gij zult ze uw kinderen inscherpen en daarvan spreken, als gij in uw huis zit en als gij op den weg gaat, en als gij neerligt en als gij opstaat'

Onbekend maakt onbemind

Geloofsonderricht is een eeuwenoude traditie. In het Oude Testament lezen we er al over, onder andere in Deuteronomium 6. In het Nieuwe Testament spreekt de Heere Jezus in Mattheus 28 duidelijke taal: 'Gaat dan henen, onderwijst al de volken ... lerende hen onderhouden alles wat Ik u geboden heb.' De eeuwen door is aan deze opdracht gehoor gegeven. Een voorbeeld hiervan in onze tijd is stelling 2 van de visienota van de PKN *Leren leven van de verwondering* (2005): 'De kerk wil vanuit haar protestante traditie staan voor de levensveranderende boodschap van het Evangelie en haar getuigen. Dat wil de kerk doen op een aansprekende en eigentijdse wijze voor alle generaties.' Een van de mogelijkheden om van die boodschap te getuigen is de catechese.

Catechese is het inwijden van jongeren in de geheimen van het christelijk geloof, opdat zij God mogen leren kennen en navolgen. Het doel van catechese is: 'God leren kennen'. Het uitgangspunt hierbij is dat God Zich laat kennen door middel van Zijn Woord (Openbaring). Dit wordt helder verwoord in de Nederlandse Geloofsbelijdenis:

Artikel 2. Hoe wij God kennen

Wij kennen Hem door twee middelen. Ten eerste door de schepping, onderhouding en regering van de hele wereld. (...) Dit alles is voldoende om de mensen te overtuigen en hun elke verontschuldiging te ontnemen.

Ten tweede maakt Hij Zichzelf nog duidelijker en volkomener aan ons bekend door Zijn heilig en goddelijk Woord, namelijk voor zover dat voor ons in dit leven nodig is tot Zijn eer en tot behoud van de Zijnen. (Psalm 19:8-9; 1 Corinthe 1:18-21; Jesaja 29:14)

Het gaat hier om een geheimenis dat niet zomaar is te bevatten of uit te leggen.

Leren is, zeker bij catechese, veel meer dan alleen overdracht van onpersoonlijke, abstracte kennis. 'Kennis is nooit alleen maar intellectueel bedoeld, maar omvat de hele mens, zijn denken, willen, voelen en handelen' (Verboom, 1989, p. 19). Maar kennis is wel belangrijk. Verboom, in zijn afscheidsbundel ambassadeur van de catechese genoemd, zegt hierover: 'Onbekend maakt onbemind. Wie de geloofsinhoud niet kent, zal deze niet missen, laat staan beminnen. Waarom zou men dan de geloofsinhoud nog willen leren?' (2006, p. 181). Volgens Verboom worden het kennis- en ervaringselement in de catechese te veel uit elkaar getrokken en gaat dit vaak ten koste van óf de leerinhoud óf de ervaringen in het leven van iedere dag. In zijn afscheidscollege beschrijft hij binnen de catechese in de twintigste eeuw in het middenveld van de Nederlandse Hervormde Kerk een verschuiving van kennis naar ervaring. Steeds meer is de nadruk komen te liggen op de relevantie voor de catechisant. Daarmee dreigt volgens Verboom echter de eigen betekenis van cognitieve kennis buiten beeld te raken.

enerzijds als mens geaccepteerd te worden, terwijl anderzijds de opvoeding een inwerken is op het kind om juist dat menszijn te ontwikkelen (Miedema, 1993). Pedagogisch gezien gaan we er daarmee vanuit dat anderen een kind altijd in een *bepaalde* richting wijzen. In het proces van menswording staat niet zozeer het kind centraal, maar gaat het om het kind, de volwassene(n) én de relatie tussen die twee. Het kind heeft zijn eigen ontwikkelingsmogelijkheden, de volwassene heeft zijn eigen ontwikkelingsgeschiedenis en binnen de opvoeding komen die twee unieke personen samen in een unieke gemeenschap van zich ontwikkelende mensen. Theologisch gezien kunnen we daaraan toevoegen dat de Bijbel inhoud geeft aan die richting: Gods Woord is onmisbaar om de goede richting op te groeien.

Een bruikbaar onderwijsconcept?

Dit pedagogische en theologische aspect zien we terug bij exemplarisch onderwijs. Kennis én ervaring spelen binnen het concept beide een belangrijke rol. Exemplarisch onderwijs wil kennis zodanig overdragen dat leerlingen uitgedaagd worden om te leren en dat die kennis ook 'blijft hangen', dat ze het begrijpen en er wat mee kunnen. Daarnaast zijn exemplarisch onderwijs zoals het bij *Driestar educatief* wordt ontwikkeld en het christelijk geloof nauw met elkaar verbonden. Dat klinkt door in de exempels, in het handboek voor exemplarisch onderwijs en in het Onderwijskunstbulletin, nu *Artificium* genoemd. Verwondering, licht, de schepping, verworteling, gaan naar de bron. Voor mensen die bekend zijn met exemplarisch onderwijs zijn dit veelzeggende woorden.

De stap naar het onderwijs van de kerk, de catechese,

'Binnen de catechese ligt een belangrijke taak voor christelijke onderwijspedagogen'

Catechese wordt dan een oefening in spiritualiteit wat 'in veel gemeenten het einde betekent van de reguliere catechese' (2006, p. 180).

Let wel, Verboom benadrukt dat deze ontwikkeling ingegeven is vanuit een diep verlangen om jongeren als subject van hun eigen leerproces serieus te nemen. Toch doet hij een dringend appel aan de synode van de Protestantse Kerk om de inhoud van de Bijbel, en de daaruit voortvloeiende geloofsleer van de kerk, in de catechese in ere te herstellen.

Mijns inziens is de door Verboom geschetste ontwikkeling een worsteling met de pedagogische paradox die Kant al signaleerde: het kind dient

is dan ook niet zo verwonderlijk. Dit bleek ook in de gesprekken die ik had met Kalkman en Roeleveld, directeur opleiding respectievelijk onderwijskundig beleidsmedewerker bij *Driestar educatief*. Zij zagen deze stap als een logische, hadden al ideeën voor exempels en hadden hier ook wel eens met predikanten over gesproken.

In mijn studie naar de integratie van catechetisch leren en de leef- en belevingswereld van de catechisant heb ik onderzocht of exemplarisch onderwijs bij deze integratie behulpzaam zou kunnen zijn. Ik heb een viertal kernzaken gevonden die verrijkend kunnen zijn voor de catechese.

Ten eerste moet onderwijs belangstelling *wekken*; deze is er dus nog niet altijd. Hierbij speelt de openingsvraag een belangrijke rol. Binnen het onderwijs, en ook binnen catechese, is hier heel veel aandacht voor. Wat is een pakkend begin? Exemplarisch onderwijs heeft mij geleerd dat in het begin geen oplossing aangedragen moet worden, ook niet in de vorm van een aansprekend voorbeeld. Het gaat om het oproepen van verbazing, verwondering of verbijstering. Het is belangrijk niet te snel met een antwoord te komen, niet te snel het eerste deel van artikel 2 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis over te slaan. De schepping is een prachtig boek. De Bijbel en de kerkgeschiedenis bieden ons talloze personen die hoofdpersoon in een exempel kunnen zijn. Denk aan Abraham, David, Augustinus, A. Brakel enzovoort.

Ten tweede gaat het om leren met hoofd, hart en handen, te beginnen bij het hart. De setting waarin het onderwijs zich afspeelt, is hierbij van groot belang. Door je in te leven in een persoon, het liefst in de juiste omgeving, wordt je hele wezen erbij betrokken. Zo mocht ik in de Sint Jan in Gouda een begijn zijn. Ik zat in de consistorie van de Sint Jan en kreeg een foto van een bijna totaal verwoeste kerk te zien, mijn kerk, en mocht helpen aan de wederopbouw. Ik mocht meedenken over de afbeeldingen die er zouden komen op de nieuwe glas-in-loodramen. We kozen voor het leven en sterven van Jezus. Daarvoor sloegen we onze Bijbeltjes open en lasen het Evangelie. Later gingen we kijken naar de echte ramen en het bleek dat ons voorstel was aangenomen. Prachtig toch?

Een derde aspect betreft het belang van de ontstaansgeschiedenis. De traditie en de ontwikkeling daarvan spelen op drie manieren een rol. Vertaald naar catechese ziet deze er als volgt uit.

- De geloofsleer van de kerk geeft ons de waardevolle zaken van het geloof door die in de loop der tijden uit de Bijbel zijn gedolven.
- De ontstaansgeschiedenis geeft ons inzicht in de vraag hoe men hier in de loop der tijd over heeft gedacht en welke inzichten hierbij belangrijk zijn gebleken. Dit kan structuur geven aan de opbouw van het curriculum en aanwijzingen voor de inhoud ervan.
- De ontstaansgeschiedenis laat iets zien van de relatie tussen God en mensen: van de manier waarop mensen God hebben leren kennen, van Gods weg met mensen. Dit levert beproefde ideeën op voor het aansluiten bij de eigenheid van de leerling en het wekken van zijn/haar belangstelling.

Een vierde aspect ten slotte betreft de aandacht voor

vaktaal. In vaktaal worden de essenties van een vak vaak kort en krachtig verwoord. Maar er zit een hele ontstaansgeschiedenis achter. De leerling krijgt deze niet mee door alleen maar te kijken naar die essenties. Toegespitst op de catechese is het begrip 'verbond' bijvoorbeeld voor een theoloog een begrip dat geen uitleg behoeft. Voor veel jongeren echter (en misschien ook wel ouderen) is die inhoud niet zo vanzelfsprekend. Het begrip 'Gods verbond' blijkt voor jongeren vaak de associatie van gebondenheid, van verplichtingen (je moet ...) te hebben. (HGJB, 2000). Vanuit exemplarisch onderwijsperspectief moet hier begonnen worden bij de taal van de leerling, om hem vervolgens stap voor stap in te wijden in de vaktaal.

Discussiepunten

Hoewel exemplarisch onderwijs dus een goed passend concept voor catechese lijkt, moeten we de ogen niet sluiten voor de vragen die er desondanks nog zijn. Het concept kan niet klakkeloos of in zijn geheel overgenomen worden. Daarom wil ik een aantal discussiepunten opwerpen die verdere doordenking vereisen. Deze kwamen naar voren bij het bestuderen van dit concept en in de gesprekken die ik hierover heb gevoerd met een aantal predikanten met affiniteit voor catechese. Bij sommige punten heb ik een begin van een antwoord geformuleerd; andere punten zijn duidelijk nog een vraag.

Ten eerste vraagt dit concept nogal wat van de leraar c.q. de catecheet. Is deze manier van lesgeven wat dit betreft in de praktijk wel haalbaar? Deze vraag is moeilijk te beantwoorden. Mensen die enthousiast zijn voor exemplarisch onderwijs zeggen van wel. Anderen vinden het vooral in het reguliere onderwijs niet haalbaar, onder andere in verband met strak geformuleerde leerdoelen en tijdplannen. Er is in ieder geval nog geen school die geheel volgens de principes van exemplarisch onderwijs werkt. Maar ook al wordt niet het hele concept toegepast, de aspecten zijn wel bruikbaar voor de vorming van catecheten en methodes. Mogelijk worden ze zelfs al gebruikt, maar kunnen ze met behulp van exemplarisch onderwijs nog verfijnd

worden. Hierbij valt te denken aan de kunst van het vragen stellen. Dit is in de catechese geen onbekende leervorm, maar het (neo-)socratische gesprek kan hier verdieping aan geven. Ook valt te denken aan de waarde van de traditie wat betreft uitkomst én ontstaansgeschiedenis. De traditie kan zo bezien de lesinhoud van bestaande methodes verder vormgeven en een bruikbare structuur bieden voor de opbouw van de lesinhoud.

Fieke Bij nagte

Ten tweede vraagt dit concept nogal wat van de leerling c.q. catechisant, namelijk betrokkenheid, eigen inbreng enzovoort. Is deze vorm wel haalbaar voor alle catechisanten? Ook deze vraag is moeilijk te beantwoorden. Veel is afhankelijk van de in het vorige punt genoemde kennis en kunde van de catecheet. Het uitgangspunt van exemplarisch onderwijs is dat de leerling uit zichzelf niet altijd geïnteresseerd is in het thema en dat daarom de openingsvraag van essentieel belang is, juist om de interesse van de leerling te wekken.

Vanuit de praktijk van exemplarisch onderwijs komen in ieder geval signalen dat leerlingen meedoen: 'Juist voor het werken met leerlingen uit verschillende groepen bleek een exemplaarisch heel geschikte onderwijsvorm te zijn. Iedereen kon meedoen. Alle leerlingen voelden zich bij een exemplaarisch op hun gemak. Zo leefde een typisch ADHD-kind helemaal op en ook de rustige kinderen pakten op hun eigen manier de essentie van het exemplaarisch. (Lommers in een interview met De Kool, 2002, p. 9).

Ten derde is er het aspect van het memoriseren, het uit het hoofd leren van tafels, geschiedenisfeiten of bij catechese: bijbelteksten. Memoriseren is binnen exemplarisch onderwijs geen op zichzelf staande activiteit. Wagenschein waarschuwt in dit kader zelfs voor 'Verdunkelndes Wissen' (Roeleveld, 2007, p. 16). Onderwijs moet de leerhonger aanwakkeren en een brug slaan tussen het kind en het vak (idem, p. 15 en 18), opdat de kennis zich verankert en beklijft.

Ik vraag me echter af of het streven naar doorleefde kennis het memoriseren uitsluit. Mijns inziens is het de moeite waard te onderzoeken of en hoe memoriseren past binnen het concept exemplarisch onderwijs. Want er kunnen omstandigheden zijn waarbinnen eerder opgedane abstracte kennis opeens tot leven komt.

Ten vierde blijft er toch een spanningsveld voelbaar tussen het individu en de traditie. Is het niet gevaarlijk existentiële vraagstukken te beleven en opnieuw te doordenken en zo situaties te creëren waarin vragen en twijfels op kunnen komen of waarin andere antwoorden gevonden worden? Of is dat juist voluit Bijbels en zet dat de belijdenisgeschriften op hun juiste plaats, namelijk onder het gezag van Gods Woord? Bovendien, als de Bijbel wederom als bron gehanteerd wordt, zullen de kernen van het geloof dan niet eerder onderstreept worden dan tegengesproken?

Leren leven van de verwondering

Aan het eind van dit artikel wil ik nogmaals aandacht vragen voor artikel 2 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis. Ik vermeld het nu met de volledige tekst.

Nederlandse geloofsbelijdenis, Artikel 2. Hoe wij God kennen.

Wij kennen Hem door twee middelen. Ten eerste door de schepping, onderhouding en regering van de hele wereld. Want deze is voor onze ogen als een prachtig boek (Psalm 19:2-5) waarin alle schepselen, groot en klein, de letters zijn, die ons te aanschouwen geven wat van God niet gezien kan worden, namelijk Zijn eeuwige kracht en goddelijkheid, zoals de apostel Paulus zegt in Romeinen 1:20. Dit alles is voldoende om de mensen te overtuigen en hun elke verontschuldiging te ontnemen.

Ten tweede maakt Hij Zichzelf nog duidelijker en volkomener aan ons bekend door Zijn heilig en goddelijk Woord, namelijk voor zover dat voor ons in dit leven nodig is tot Zijn eer en tot behoud van de zijnen. (Psalm 19:8-9; 1 Corinthe 1:18-21; Jesaja 29:14).

Wordt het eerste deel van dit artikel in het kerkelijk onderwijs niet te snel overgeslagen? Moeten we ons er niet meer bewust van zijn dat het gaat om een geheimenis dat zich niet zomaar in vakmatige bewoordingen laat overdragen, omdat het ons juist dan ontglipt? Gaan we niet te snel voorbij aan de geweldige mogelijkheden die de dagelijkse werkelijkheid biedt om belangstelling te wekken voor God? Zodat jongeren, zo God het wil, door het lezen van het boek dat wereld heet mogen leren leven van de verwondering? Deel 2 van het artikel uit de Nederlandse Geloofsbelijdenis moeten we daarbij niet inwisselen voor deel 1: de kerk mag en moet haar geheim verder onthullen door het Woord te openen, waarin de Schepper Zichzelf nog duidelijker en volkomener bekendmaakt.

Fieke Bijnagte MSc volgde de master Algemene- en onderwijspedagogiek aan de Vrije Universiteit te Amsterdam. In 2006 liep zij stage bij het Centrum voor Catechese.

Geraadpleegde literatuur

- HGJB (2000). *Notitie Verbond*. Bilthoven: HGJB.
- Kalkman, B., J. Veldman, R.F. de Kool, W. Reijnoudt (red.) (2005). *Onderwijskunst. Handboek voor exemplarisch onderwijs*. Gouda: Driestar educatief.
- Kool, R. F. de (2002) Nooit geweten dat rook brandt. In *Onderwijskunstbulletin*, 2 (2), p. 9-11. Gouda: Driestar educatief.
- Miedema, S. (1993) De autonomie van het subject. Een

moderne illusie. In B. van Oers, & W. Wardekker (red.). *De leerling als deelnemer aan de cultuur*. Delft: Eburon

Roeleveld, M. E. (2007) Gaat het nog wel om vorming? In *Artificium*, 1 (1), p. 14-19. Gouda: Driestar educatief.

Verboom, W. (1989) *Leren kennen. Een visie op catechese vanuit het Verbond*. Kampen: Kok.

Verboom, W. (2002) Catechese in een crisis? Leren binnen het verbond. In *De Waarheidsvriend*, 10 oktober 2002.

Verboom, W. (2006) Een voet te hoog? Kennis en catechese in de twintigste eeuw. Afscheidscollege 29 september 2006. In M. van Campen & P.J. Vergunst (red.). *Wim Verboom. Ambassadeur van de catechese* (158-184). Zoetermeer: Boekencentrum.

Bijnagte, F.T. (2006). *Catechese en onderwijs. Over het onthullen van een geheim*. Bilthoven: Centrum voor Catechese (op te vragen via fiekebijnagte@filternet.nl)

W. Verboom

Opsteker

Het artikel van Fieke Bijnagte is een opsteker voor de catechese. Hier wordt het geloofsonderricht van de kerk serieus genomen als een vorm van leren waarin didactiek en pedagogiek geïntegreerd zijn. Dat helpt catecheten om catechese als hun vakwerk op een nieuwe wijze serieus te nemen en het vormt ook een uitdaging om in de leer te gaan bij nieuwe ontwikkelingen in de didactiek, in dit geval het exemplarisch leren. Het kardinale punt in de catechese is hoe bij de jongeren verwondering te wekken ten aanzien van de geloofsinhoud, voortvloeiend uit het Woord van God, zodat het hun eigen geloofsinhoud wordt. Ik denk dat hier zeer zeker met het model van het exemplarisch

leren kan worden. Dat deed Jezus al met Zijn gelijkenissen, die behalve verwondering ook ergernis oproepen. Als exemplarisch onderwijs kan helpen om de jongeren te laten zien hoezeer de geloofsinhoud hun eigen leven raakt, dan is het zeker van belang.

Tegelijk dienen zich vragen aan. Bijnagte noemt er zelf al enkele. Ik vul aan: deze aanpak vraagt nogal wat van (vaak ongeschoolde) catecheten en catechisanten. Hoe krijgt men hier zicht op en vaardigheid in? Een les als voorbeeld zou kunnen verduidelijken. Maar ook: hoe kan het kenniselement in het curriculum, als leerinhoud die nodig is om tot de doelstelling te komen, geïntegreerd worden met exemplarisch onderwijs? Hier zie ik echt een spanningsveld. Er is zo'n ontstellend gebrek aan kennis in de kerk. Men zal (op de leeftijd die daarvoor geschikt is) een nieuwe basiskennis moeten aanbrengen. Daar zullen we onze handen vol aan hebben. Hoe kan het exemplarisch hierbij helpen? Dat vind ik een urgente vraag. Verder: de kennis in het eerste deel van artikel 2 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis is mijns inziens niet alleen maar te verbinden met onze ervaring, maar het is ook 'vrucht' van Gods openbaring. Het is een 'schoon boek', maar we leren het pas lezen vanuit het tweede deel van artikel 2: het Woord van God, dat door de Geest onze ogen/harten opent. Alleen zo leert een mens God kennen. Dus: het spanningsveld blijft.

Zo zijn er meer vragen. Zij willen onderstrepen dat exemplarisch onderwijs als motivatie voor de catechisanten en dan ook voor de catecheet verdient doordacht te worden door met name de catechesecommissie van de HGJB, maar ook door jeugdorganisatie JOP en anderen die leiding geven aan de catechetiek. Ga met deze opsteker aan het werk in enkele gemeenten en neem proeven.

W. Verboom is emeritus hoogleraar vanwege de Gereformeerde Bond en oud-docent aan de kerkelijke opleiding van de faculteit Godgeleerdheid te Leiden.

Toch eens naar een andere vorm zoeken ...

Het is 19.15 uur. Om mij heen zitten twaalf jongeren van zestien. Deze catechisatieavond bespreken we artikel 10 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis: 'Dat Jezus Christus waarachtig en eeuwig God is'. Halverwege de avond hoor ik mezelf praten. Ik heb het gevoel dat ik het contact met de jongelui aan het verliezen ben. Hier was ik al bang voor. Tijdens de voorbereiding heb ik mijn hersenen gepijnigd: hoe kan ik de leef- en belevingswereld van de catechisanten betrekken bij dit belangrijke maar ook moeilijke artikel?

Hiermee zit ik middenin de problematiek die Fieke aan de orde stelt in haar artikel: de voortdurende worsteling met het leggen van verbanden tussen aan de ene kant de kennisverwerving vanuit de Schrift (en de daarop gebaseerde geloofsleer) en aan de andere kant de leef- en belevingswereld van de catechisanten. De auteur is van mening dat exemplarisch onderwijs bij deze integratie behulpzaam kan zijn, waarbij ze aan vier kernzaken denkt. Het is interessant om deze toe te passen op de behandeling van artikel 10 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis. Dan zou mijn catechisatieles er als volgt uit kunnen (!) zien:

Na de opening bespreken we een kort artikel uit het opinieblad Elsevier. Daarin stelt een jonge moslim dat God één is. Ook gelooft hij dat Isa (= Jezus) een belangrijk profeet is, maar geen God. Hij gelooft dat Jezus nu levend in de hemel is. Nadat iedereen het gelezen heeft, stel ik vragen. In hoeverre kunnen we met deze moslim meegaan? Waar zouden we elkaar kunnen vinden? Waar gaan onze wegen uit elkaar? Zijn die verschilpunten nu echt van wezenlijk belang? Er komen allerlei reacties en vragen waar ik nog niet op inga.

Na deze introductie gaan we terug in de tijd. Ik schilder zo levendig mogelijk (aan de hand van concreet materiaal: kaarten, portretten enzovoort) de tijd waarin

Athanasius en Arius leefden en wie deze beide mannen waren, zodat de catechisanten zich in hen kunnen inleven. Wat beide heren leerden, laat ik vervolgens door de catechisanten zelf onderzoeken (inclusief het verzamelen van bewijsplaatsen uit de Bijbel). Daarvoor kunnen ze gebruikmaken van het materiaal dat ik heb meegebracht. Daarna kies ik een werkvorm waarin de beide groepen op elkaar reageren, zodat ze een goed en levendig beeld krijgen van de controversen die in de Vroege Kerk speelde en de wijze waarop de kerk daarop reageerde.

Vervolgens lezen we artikel 10 door, hetzelfde thema in een ander jasje. Wat een 'vaktaal' staat daarin. Ik vraag de catechisanten telkens te proberen in eigen woorden weer te geven wat we gelezen hebben. Moeilijk! Daarna keren we terug naar de vragen en reacties naar aanleiding van het artikel uit Elsevier en gaan we na in hoeverre artikel 10 een antwoord op de verschillende vragen geeft. Ten slotte spitsen we het toe op onszelf met een variatie op Zondag 17 van de Heidelbergse Catechismus: wat nut ons de godheid van Christus?

Ik heb geen idee hoe laat het inmiddels is. Zeker is wel dat het veel en veel later is geworden dan het gebruikelijke eindstip om 20.00 uur. Als ik deze vier kernzaken wil toepassen in mijn catechetisch onderwijs, moet ik toch eens naar een andere vorm zoeken dan de wekelijkse drie kwartier ...

W.C. Polinder is docent godsdienst bij Driestar educatief. Hij is lid van de Gereformeerde Gemeenten en geeft catechisatie.

'Het is veel en veel later geworden dan 20.00 uur, het gebruikelijke eindstip'